

Kentleşmenin Tarihsel Gelişimi

 REMZİYE GÜL YURT ^a

Öz: Dünya üzerinde her şey bir değişim halindedir. Değişimin gücünün önünde hiçbir engelin durabilmesi mümkün değildir. Değişimin engellenemez etkisinden kentlerde değişim ve dönüşüm geçirerek günümüzdeki konumları ile insanlığa ev sahipliği yapmaktadır. Bu çalışma, kentlerin ilk olarak ne zaman ortaya çıktığını, nasıl geliştiğini ve kentlerin günümüzdeki pozisyonlarını değerlendirmek üzere yapılan literatür çalışmalarından elde edilen bilgilerin analizi ile oluşmuştur. Varılan noktada kentlerin ilk çıktığı çağlardan günümüze kadar büyük bir değişim ve dönüşüm geçirdiği ve bu değişimin tetikleyici gücü olarak ekonomin lokomotif güç olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kent, kentleşme, ekonomi, göç, marka kent.

Historical Development of Urbanization

Abstract: Everything in the world is in a state of change. No obstacle can stop before the power of change. It is home to humanity with its current position by changing and transforming the cities from the inevitable effect of change. This study was created by analyzing the information obtained from the literature studies to evaluate when the cities first appeared, how they developed and the current positions of the cities. At the point reached, it has been observed that the cities have undergone a great change and transformation from their stages to the present day, and the economy is the driving force of this change.

Keywords: City, urbanization, economy, migration, brand city.

^a Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, SBE, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Programı
rgulyurt@gmail.com

Giriş

Kentin ülkelere göre ilk ortaya çıkma ve gelişim süreçleri farklı olduğu gibi ülkelere göre taşıdığı anlam da farklı olmuştur. Örneğin Yunanistan’da kent uygarlığın sembolü olup “Polis” olarak adlandırılırken Almanya’da oturma alanı anlamına gelen “Burgh” olarak kullanılmıştır. Fransa’da “Cite” Arap ülkelerinde “Medine” olarak adlandırılmaktadır.

Kent ve kentleşme olgusu, tarihten coğrafyaya, sosyolojiden ekonomiye, mimariden arkeolojiye pek çok disiplinin konusu olmuştur. Her disiplin kendi çalışma alanları içinde kenti tanımlayıp kentleşme sürecini analiz etmeye çalışmıştır. Ancak sosyolojinin kentle olan ilişkisi diğer disiplinlere göre daha fazla olmuştur. Çünkü kent dünya üzerindeki tüm kültürlerde ve tarihsel dönemlerde toplumsal hayatın büyük bir kısmını barındırır. Bunun doğal sonucu olarak sosyolojinin temel inceleme alanlarından biri kent olmuştur (Karakaş, 2001).

Kent sayısının ve kentleşme olgusunun zaman içinde yaygınlaşması ile 19. yüzyılın sonlarına doğru Batı’da ortaya çıkan kent sosyolojisi, modern kent toplumlarının yapısal özelliklerini ve bu toplumların sorunlarını anlamaya çalışmak üzerine kurulan bir disiplindir. Kent sosyolojisi kentte ortaya çıkan sosyal gruplaşmaları, bu grupların birbirleriyle olan ilişkilerini, çatışmalarını, kent- sel kurumsallaşma ve örgütlenme biçimlerini, bu grupların kent sosyal yaşamına uyum problemlerini inceler (Kent Sosyolojisi Wikipedia 2020).

Kentleşme sosyolojisinin düşünce tarihi içinde kent, geleneksel toplumdan modern topluma geçişin bir parçası olarak ele alınmıştır. Toplumsal ve sosyal yapı çalışmaları ile tarihe yön veren Marx, Weber, Durkheim ve Simmel gibi ünlü düşünür ve sosyologların geleneksel ve endüstriyel toplum analizleri daha sonraki yıllarda gelişen kent ve kentleşme teorilerini etkilemiştir (Kent Sosyolojisi Wikipedia 2020). Kentin ayrı bir çalışma konusu olarak ele alınması 1920’li yıllarda Chicago Okulu ile başlamıştır. Chicago Okulu temeli 1892’de Chicago Üniversitesi’nde Sosyal Bilimler ve

Antropoloji adıyla atılmış ekoloji okulu olarak da bilinir. Bu okul 1920 ve 1930'lu yıllarda kent sosyolojisi araştırmalarını yapmış ve araştırmalar sonucuna dayanılarak kent ile ilgili birtakım öğretiler oluşturmuştur. Bu okulun önemli çalışmalarından biri de 1920'li yıllarda hızla göç alan Chicago kentinin ticaret, finans ve taşımacılık gibi önemli kentleşme hareketlerini de incelemek olmuştur. Bu okulda Robert Park, Roderick D. McKenzie, Ernest Burgess ve Louis Wirth gibi ünlü sosyologlar kent yapısı, kentleşme, kent ile nüfus hareketi, kentleşme ve ekonomi ilişkileri gibi pek çok alanda kentleşme üzerine çalışmalar yapmışlardır (Kent Sosyolojisi Wikipedia 2020).

1. Kavram Olarak Kent ve Kentleşme

Chicago Okulunun sosyologlarından Louis Wirth kenti “Toplumsal bakımdan birbirine benzemeyen bireylerin bir araya gelerek, yoğun nüfuslu ve süreklilik arz edecek şekilde bir mekâna olan yerleşmeler” şeklinde tanımlamıştır (kentcevre.com, 2020).

Yazar Mehmet Ali Kılıçbay’a göre kent, kendi kendini yöneten ve bir arada oturan bir topluluğun işgal ettiği, bu işgalden ötürü iskân ettiği ve buna bağlı olarak örgütlendiği mekândır. Kılıçbay, kent ve örgütlenme arasındaki bağlantıyı vurgulayarak kenti diğer yerleşim birimlerinden ayıran bir unsur olarak kentin kendi kendini yönettiğini öne sürmüştür. (Bayram, 2017).

Yazar Sevgi Aktüre’ye göre kent, tarım dışı üretimin yoğun biçimde yapıldığı kırsal ve kentsel tüm üretimin denetlendiği, dağıtımın kontrol edildiği, belirli bir teknolojinin beraberinde getirdiği büyüklük, yoğunluk, farklılaşma ve bütünleşme düzeyine ulaşmış yerleşim türü olarak tanımlamıştır (Bayram, 2017).

Kent kavramıyla aynı anlamı ifade etmek üzere sıkça kullanılan şehir kelimesi tam olarak kent kavramının karşılığı olup olmama konusunda bir netlik kazanmamıştır. Ancak kentten farklı olarak şehirlerin kendilerine özgü bir kültürü vardır. Şehir bir mekânda kurulmuş yapılar ve örgütlenmiş insan topluluğunun üstünde bir yapıdır (Bayram, 2017).

İlber Ortaylı’ya göre şehir, işbölümünün ve uzmanlaşmanın

diğer yerleşim türlerine göre daha gelişmiş olan, nitelikli ve alanında uzmanlaşmış insan gücünün diğer yerleşim yerlerine göre daha fazla olan yerleşim birimleridir (Bayram, 2017). Şehir sürekli değişen sosyoekonomik yapısı ve kültürel hayatın beklentilerine göre kendini yenileyen bir canlı organizma gibi yaşar. Şehirler o bölgede yaşayanların tarihsel, kültürel, toplumsal, siyasal kişiliklerinin oluştuğu mekânlardır (Bayram, 2017).

Bu tanımlardan yola çıkarak kentin kırsal topluluk dışında kendine ait nitelikleri ve özellikle de uzmanlaşmış iş bölümü olan bir yaşam alanı olarak tanımlamak mümkündür.

Kent ile ilgili çok sayıda literatürel tanım olup bu tanımların tamamını bu çalışmada ele almak mümkün değildir. Ancak konunun somutlaşması adına birkaç tanım ele alınmış olup kentin tarihten günümüze geliş serüveni yani kentleşme olgusu ele alınmaya çalışılmıştır. Kentleşme olgusu iki aşamada gerçekleşen bir süreçtir. Birinci aşama kırdan şehir merkezlerine göç eden insanların yer değişim hareketleridir. İkinci aşama ise göç eden bu insanların kırsal kültürlerinde, yaşam tarzlarında gerçekleşen değişimlerdir. Bu aşamada göç edenlerin şehir hayatına adaptasyon süreci ile başlayan ve zaman içinde fiziksel, sosyal ve kültürel yaşamlarında meydana gelen değişim ve dönüşümdür.

Kentleşme kavram olarak bir kentin ortaya çıkma, gelişme, büyüme ve değişme süreci olarak tanımlanır. Geçmişten günümüze kentlerin zaman içindeki gelişimi sanayileşme ve ekonomi ile birlikte gelişme göstermiştir. Öyle ki kentleşme olgusu sanayileşme ve ekonomik gelişme olguları ile birlikte anılan bir kavram haline gelmiştir.

Kentleşme demek aynı zamanda toplumsal hareketlilik demektir. Toplumsal hareketliliğin birçok nedeni vardır. Ekonomik, demografik ve hatta siyasal nedenler de toplumsal hareketliliği tetiklemektedir. Ancak birçok gelişmenin ana nedeni olduğu gibi ekonominin toplumsal hareketlilik üzerindeki etkisi azami derecede önemlidir.

Evrensel bir kavram olan kentleşme, dünya üzerindeki top-

lumların siyasal, ekonomik ve toplumsal yapılarıyla uyumlu olarak değişiklik göstermiştir. Yani kentleşme dünya üzerindeki birçok toplumu aynı anda ve aynı boyutta etkileyen bir olgu değildir. Kentleşme toplumların toplumsal yapısını hem etkilemiş hem de zaman içinde toplumsal yapıyı dönüştürüp yeniden biçimlendirmiştir. Kentleşmenin toplumsal yapı üzerindeki değişim ve dönüşüm etkisi bir anda olmayıp uzun bir zamana yayılan bir süreç halinde günümüze kadar gelmiştir (Tosun, 1995).

Karl Deutsch' a göre de geleneksel üretim yapısındaki değişiklikler ve üretim yapısındaki teknolojik gelişmeler nedeniyle toplumsal hareketlilik artmış ve toplumlar çok yönlü ilişkiler sistemine girmişlerdir. Deutsch toplumsal hareketliliği modernleşmenin bir sonucu olarak görür (Tosun, 1995).

Lerner ise modernleşme sürecinde kentleşme olgusuna özel bir önem vererek kentleşmenin modernleşmenin ilk aşaması olduğunu savunur. Lerner kentleşmeyle beraber okur-yazar sayısının artacağını ve artan bu okur-yazar insanların kitle iletişim araçlarından etkilenme ve etkileme gücü ile ekonomik ve siyasal hayata katılma oranının da artacağını ve bunların doğal sonucu olarak modernleşmenin yaşanacağını savunur (Tosun, 1995).

Modern dönemde ekonomik gelişmelerle bağlantılı olarak kent sayılarının artışı ile beraber literatüre yeni bir kavram olarak giren kentleşme, özellikle sanayileşmekte olan toplumlarda hız kazanmış ve bunun doğal sonucu olarak Ruşen Keleş'in de dediği gibi tarım alanında çalışan nüfus sayısının azalması kentte yaşayan nüfus sayısının artması olgusudur (Bayram, 2017). Ancak Keleş, kentleşmeyi sadece kentte artan nüfus artışı olarak değerlendirmenin de yanlış olduğunu düşünmektedir. Kentleşmeyi, sanayileşme ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak kent sayısının artmasının yanı sıra toplum yapısında örgütlenme ve uzmanlaşmış iş bölümünün artması, insan davranışlarında ve insanlar arası iletişimde kentlere has değişikliklerin yaşandığı bir süreç olarak değerlendirir (Bayram, 2017).

2. Kentleşmenin Tarihsel Gelişimi

Kentin ne zaman, nerede ve hangi koşullar altında ortaya çıktığına yönelik geçmişten günümüze birçok araştırma-çalışma yapılmış olmakla beraber gün geçtikçe yapılan yeni arkeolojik kazılar sonucunda öğrenilen her yeni bilgi ile kentlerin tarihsel geçmişi biraz daha gerilere gitmektedir.

Bu kapsamda kentlerin ilk ortaya çıktığı yer, zaman ve dönemlerle ilgili olarak şu ana kadar edinilen bilgi ve literatür çalışmalarını kesin bilgi olarak kabul etmek güçtür. Özellikle insanlık tarihinin ilk dönemlerine dair bilgilerin yer aldığı ve antik çağ olarak da bilinen çağ ile ilgili yapılan arkeolojik kazılar neticesinde her geçen gün yeni bir bilgiye ulaşılarak var olan önceki bilgiler değişebilmektedir. Bu doğrultuda antik çağdaki kentleşmenin ilk başladığı yer ve tarih olarak verilen bir bilgi kesin olmayıp yeni arkeolojik çalışmalarla bu bilgiler değişebilmektedir (Hatt ve Reiss, 2002). Bu kısa ön bilgiden sonra milattan önce 4000’li yıllarda Mezopotamya’da Fırat ve Dicle Nehirleri arasında ilk yerleşim alanlarının yanı sıra şehirlerin kurulduğu bilinmektedir. Yine milattan önce Mısır’da Nil Nehri kıyılarında, Çin’deSari Nehir Vadisinde, Hindistan’ın İndus Nehri boyunca ve Çin’in Hoang-Ho bölgesinde ilk yerleşimlerin kurulduğu bilinmektedir (cevrekent.com, 2020).

İlk yerleşmelere baktığımız zaman insanlığın daha çok verimli nehir vadilerine, verimli tarım alanlarına yerleşmeyi tercih ettikleri görülmüştür. Bu durum bizlere yerleşimin ana ekseninin ve niteliklerinin belirleyici unsurunun iklim koşulları, tarımsal üretime uygunluk, ulaşım yolları ile bağlantılar gibi etmenlerin önem arz ettiğini göstermektedir (Erdoğan, 2006).

Bundan binlerce yıl önce göçebe olarak avcı-toplayıcı yaşayan insanlar yerleşik hayatın ilk aşaması olan barınaklarda yaşamaya başlamışlardır. Daha sonra keşfettikleri tarımsal üretim ve bu tarımsal üretim gereçlerinin korunması için bir takım yapısal dokular inşa etmişlerdir. Bu yapısal dokular ilk kentsel dokular olmakla beraber yerleşik hayata geçişin bir ekonomik aktivite ile başladığını göstermiştir (Erdoğan, 2006).

Kentleşme süreci tarihten günümüze birçok aşamada gerçekleşmiştir. Bu aşamaları, insanların tarihte ilk olarak bir mekâna yerleşmesi, sanayi öncesi kentin ortaya çıkması, sanayi kentinin oluşumu ve metropolitenleşme olmak üzere dört bölüm halinde incelememiz tarihten günümüze geçirilen aşamaları görmemiz açısından kolaylık sağlayacaktır (Tosun, 1995).

İlk dönem, insanların tarihte ilk olarak bir mekâna yerleşmesi yani ilk uygarlıkların ortaya çıktığı dönemdir. İlk uygarlıkların ortaya çıktığı dönem, insanların sadece ihtiyaçlarına yetecek kadar üretim yaptığı ve benzer şekilde üretim yapan insanlarla bir arada yaşadığı bir dönem olup bu dönemde kent kavramı henüz ortaya çıkmamıştır. Bu dönem tarıma dayalı bir üretim olup insanlar daha çok beslenmeye yönelik üretim yapmaktadırlar (Tosun, 1995).

Sanayi öncesi kentin ortaya çıktığı dönem ilk kentlerin doğuşuna karşılık gelmektedir. Kentlerin mekân olarak ortaya çıkışı, tarım ve tarım dışında üretimin gelişmesi ve bunların sonucunda ortaya çıkan bir tüketim ve ihtiyaç fazlası ürünün oluşmasıyla ortaya çıkan pazar arayışı dönemidir. Bu fazla ürünün denetlenmesi, pazar ihtiyacı ile birlikte toplumda oluşan bir sınıfsal farklılaşma ile beraber yönetici sınıfın ortaya çıkması eş zamanlı oluşumlardır. Bu dönemde kentsel yerleşim alanları arasındaki farkı belirleyen unsur tüketim sonrası ihtiyaç fazlası ürünün dağıtımını ve pazar ihtiyacını karşılayan siyasal örgütlenme biçimidir (Tosun, 1995).

Üçüncü dönem ise tüketim fazlası ürünün pazarına yönelik ticari faaliyetlerin hızla artması, tarımsal üretimde modern teknolojiye geçilmesi ve teknolojik araçlarla daha fazla seri üretimin gerçekleştiği yani sanayi dönemi olmuştur. Bu dönemde kentler yaygınlaşan kitlesel üretim ve tüketim için emek arzı ile hizmet ve ürün talebinin bir araya geldiği mekânlara dönüşürken bu dönüşümü yaşayan toplumlarda bölgesel ekonomik birimlerin ortaya çıkması gibi birçok yeni pazar ilişkilerini ortaya çıkarmıştır. Sanayileşme döneminde kırsal kesim faaliyetlerinden doğan fazla ürün üzerinde sömürü ilişkilerin olduğu kentler bu dönemde kırsal kesimin demografik ve kültürel istilasına mahkûm olmuştur. Böy-

lece fazla üretim kırdan kente göç eden işçi sınıfın bu üretim fazlası değeri kent merkezinin uzağında ama adı kent olarak anılan sağlıklı ve düzensiz mekânlarda yaşamak zorunda kaldığı dönemdir (Tosun, 1995).

Kentleşmenin tarihsel gelişim dönemleri ve toplumsal kuruluşlar üzerindeki etkileri sürecinde dördüncü aşama ise metropolitenleşme dönemidir. Büyük kentin kendi içinde anakent, konut alt kenti, sanayi alt kenti gibi mekânsal ve fonksiyonel olarak kademelere ayrılmasını ifade eden metropolitenleşme sanayi kentleri döneminde ortaya çıkan kapitalizmin ileri bir aşamasına ait kentleşme dönemidir (Tosun, 1995).

3. Osmanlıda Kentleşme Hareketleri

Kentleşmenin tarihsel gelişimin anlatıldığı bu çalışmada, yaklaşık altı asır yani 600 yıl boyunca dünyaya hükmeden, köklü ve güçlü bir imparatorluk olan Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kentleşme hareketlerine değinmemek çalışmamız açısından eksik kalacağı düşüncesiyle özet olarak dahi anlatılmaması düşünülemezdi. Ancak 600 yıl varlık göstermiş bir imparatorluğun kentleşme tarihi ile ilgili konuları birkaç satırla özet olarak anlatmak mümkün olmadığı gibi böyle bir İmparatorluğu'n kent yapısı, kent yönetimi ve kentleşme hareketleri başlı başına ayrı bir çalışma konusudur. Böyle bir izahattan sonra Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kentleşme hareketlerinin önemli tarihsel dönüm noktalarına özet olarak vurgu yapmak adına bu başlık açılmıştır.

13. yüzyılın sonlarına doğru konar-göçer bir Türkmen Boyu olarak tarih sahnesine çıkan Osmanlılar, bu konar-göçer hayata kısa zamanda veda ederek yerleşik hayata geçmeye başlamışlardır. Uygarlığın göstergesi olarak kabul edilen şehre ve şehirleşme hareketlerine büyük önem vermişlerdir (Karataşer, 2018). Osmanlı İmparatorluğu'nda halkın huzur ve güvenliği esas alınarak kurumlar oluşturulmuştur. Bu amaçla şehremaneti olarak bilinen oluşum şehrin temizliğinden güvenliğine kadar birçok hizmetten sorumlu tutulmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kentleşme hareketleri klasik

dönem ve son dönem olan Tanzimat dönemi şeklinde iki kategoride incelenmiştir. Klasik dönem dediğimiz dönemde merkezi idare güçlü ve bu merkezi idareye bağlı eyaletler kendi arasında bölümlere ayrılmış olup tarım ve hayvancılık ağırlıklı bir yaşam şekli vardır. Özellikle tarım neredeyse ülke geçiminin büyük bir bölümünü karşılamaktaydı. Doğal olarak nüfusun büyük bir bölümü kırsal alanda yaşamaktaydı.

Tanzimat ile beraber şehirleşme hareketinin de arttığı bu dönemde yenileşme ve reform hareketleri başlarda Batılı ülkelerin askeri reformları örnek alınarak yapılmış, daha sonra eğitim kurumları ve yerel yönetimlere doğru yenileşme hareketleri ve yatırımlarına önem verilmiştir (Karataşer, 2018). Osmanlı İmparatorluğu için Devletin merkezi yönetimi önemli olduğundan genel olarak şehirleşme ile ilgili yenilik hareketleri merkezi yönetimin gücüne zarar vermeyecek şekilde planlanmıştır (Karataşer, 2018).

18. yüzyılda hızla gelişen sanayileşme ve değişim hareketlerinden Osmanlı İmparatorluğu 'da etkilenmiştir. Tanzimat'la başlayan değişim hareketleri birçok alanda gerçekleşmiştir. Bu değişim hareketlerinden biri de göç hareketleridir (Karataşer, 2018). Göç hareketlerinden en çok etkilenen il İstanbul olmuştur.

Kentleşme, Osmanlı İmparatorluğu'nda yerel yönetim hizmetlerinin örgütlendiği bir kavram olarak karşımıza çıkar. Taşra kentlerinde modern bir şekilde örgütlenme 1864 Vilayet Nizamnamesiyle başlamıştır (Karataşer, 2018).

Osmanlı'da şehir yönetimi merkezi otorite tarafından atanan görevlilerce ifa edilen kamusal bir iş, bir görev olarak görülmekteydi. Atanan kadı, naip gibi görevlilerin kendi sorumluluklarında olan görevler ayrıydı ve her görevli kendi görev alanları ile ilgili işleri yürütmekle mükellefti (Karataşer, 2018).

Osmanlı'da şehir hizmetlerinin görülmesinde kadılar ve naip-ler dışında vakıf ve loncalarda önemli bir role sahipti. Özellikle han, dükkân, çarşı, hamam, okul gibi toplumsal hizmet kuruluşları vakıflar tarafından yaptırılmaktaydı. Asli olarak belediyelerin görev alanında olan bu hizmetler belediyeler kurulana kadar vakıflar

eliyle yürütölmüş ve halkın hizmet görmesi sağlanmışır (Karataşer, 2018). Osmanlı'da şehir hizmetlerinin idaresinde loncalarında önemi büyüktür. Esnaf birlikleri olarak da bilinen loncalar üretilen ürünlerin fiyatını belirleme, ürünlerin standart ve kalite denetimini yapma gibi işlemleri yürüterek şehir insanların fiyat ve ürün kalitesi gibi konularda mağdur olmamalarına yönelik tedbirler alınmaktaydı (Karataşer, 2018).

4. Türkiye'de Kentleşmenin Tarihçesi

Türkiye'de çok partili hayata geçiş olan 1946 yılına kadar dikkate değer bir kentleşme hareketi gözlenmemiştir. İkinci Dünya Savaşının sonunda dünyada olduğu gibi Türkiye için de yeni bir dönem başlamıştır. İkinci Dünya Savaşının sonunda totaliter rejimler yıkılmış uluslararası siyasal konjonktürde yeni dengeler dönemi başlamıştır. İkinci Dünya Savaşında bütün çevresel etkenlere rağmen tarafsız kalmayı başaran Türkiye soğuk savaş döneminde ortaya çıkan Dođu ve Batı Bloklarından birinin tarafına katılma eşğine gelmiştir. Bütün bunların yaşandığı bir dönemde Türkiye'nin önünde iki seçenek vardı. Türkiye ya tek partili sistemden vazgeçip çok partili sisteme geçerek siyasal rejimini çoğulcu bir yapıya dönüştürecek ya da çok partili sisteme geçerek demokrasiyi tercih edecekti. Türkiye, dönemin dünya siyasal konjonktürü nedeniyle çok partili sisteme geçme yönünde tercihini kullanmıştır. Aksi halde dünyadaki demokrasi hareketlerine arkasını dönecek ve dünya üzerinde yalnızlığını devam ettirecekti (Tosun, 1995).

Türkiye'deki ilk dönem köy-kent nüfus hareketlerine baktığımızda ilk nüfus sayımının yapıldığı yıl olan 1927'de toplam nüfus 13 milyon 648 bin olup bu nüfusun %75,8'i köyde, %24,2'si şehirde bulunmaktadır. Bu oranlar 1955 yılına kadar ciddi bir değişim göstermemiştir. Ancak 1960'larda Devlet eliyle başlatılan sanayileşme hareketlerinin etkisiyle kentlerde işgücüne duyulan ihtiyaç ile beraber kırdan kente göçler bu yıllarda hızlanmıştır. 1960'larda başlayan sanayileşme hamleleriyle bu oranlar şehir lehine değişmeye başlamış ancak hala bu yıllarda şehir nüfus oranı köy nüfus oranını geçememiştir. 1965 yılındaki verilere baktığımız zaman köy nüfusunun toplam nüfusun %65,6'sını şehir nüfusu ise top-

lam nüfusun %34.4'ünü taşıdığı görülmektedir. Özellikle 1980'lerde yapılan hızlı sanayileşme hamleleri ve hükümet politikaları ile bu oranlar sürekli şehir lehine değişerek 2019 yılı itibariyle köy nüfus oranı %7.2 ve şehir nüfus oranı %92.8 olarak günümüze gelmiştir (TÜİK, 2020).

Günümüzde de kente göç hızla devam etmektedir. Ancak 1960'lı yıllarda var olan "tek kurtuluş İstanbul", "İstanbul'un taşı toprağı altın" bakış açısı eski önemini korumamıştır. Evet 16 milyon nüfusu ile Türkiye'nin ve Dünyanın mega kentlerinden olan İstanbul hala göç almaktadır. Ancak İstanbul ile beraber Ankara, İzmir, Kocaeli, Bursa, Tekirdağ, Gaziantep gibi illerde göç almaya başlamışlardır (TÜİK, 2020).

Türkiye'de kentleşme politikaları 1963 yılından itibaren uygulanan ve günümüze kadar devam eden bütün Kalkınma Planları'nın da gündeminde olmuştur. Beşer yıllık aralıklarla yapılan planlar her defasında bir önceki plan değerlendirilmek üzere gereken önlemler alınarak bir sonraki planın gündemi hazırlanmıştır. Kalkınma Planlarında ağırlıklı olarak ele alınan konular ekonominin tarımdan sanayiye kaydırılması, sanayileşmenin de dengeli olarak İstanbul dışında Ankara, İzmir, Bursa gibi diğer büyük şehirlere kaydırılması, yoğun göç ve kentsel yaşama sağlanamayan uyum sorunları, çarpık kentleşmenin önlenmesi, altyapı, ulaşım, sağlık ve eğitim gibi sorunlara yönelik politikalardan oluşmaktadır (Çan, 2010). Türkiye'de kentleşme sürecini taşıdığı dönemin genel özellikleri ve bu dönemleri etkileyen önemli politikalar açısından dönemler halinde ele almak günümüzde gelinen noktayı anlamak açısından fayda sağlayacaktır. Bu dönemler: Düşük Kentleşme Dönemi (1923-1950), Kırsal Çözülme Kaynaklı Kentleşme Dönemi (1950-1960), Çarpık Kentleşme Dönemi (1960-1980), Kentsel Dönüşüm ve Kentsel Gelişim Dönemi (1980-2000), Günümüz Kentleşme Dönemi (2000-2020) olarak ele alınmıştır (Yılmaz ve Çiftçi, 2011).

4.1. Düşük Kentleşme Dönemi (1923-1950)

Bu dönem, topyekûn bir ruhla Milli Mücadele vermiş yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin yaralarını sardığı ve Devlet olma

yönünde yeni bir mücadelenin verildiği dönemdir. Bu dönemdeki politikalar Devletçi bir bakış açısıyla ve Devlet desteği ile gerçekleşmiştir. Birinci Dünya Savaşında birçok insanını kaybeden, nüfusu azalan, ekonomisi kötü olan bu koşullar altında birinci derecede önem arz eden husus ekonomi ve nüfus politikalarıydı. Ekonomi tarım ağırlıklı olup bu alanda birçok tarımsal üretim merkezi, fabrikalar kurulmuştur. Bu dönemde nüfusu arttırmaya ve ölümü azaltmaya yönelik politikalar yoğun bir şekilde uygulanmıştır (Yılmaz ve Çiftçi, 2011). Nüfusu arttırmaya yönelik olan bu politikalar daha çok kırsal nüfusu artırma politikalarıdır. Örneğin 1927’de 3 milyon 500 bin olan şehir nüfusu 8 yıl sonra yani 1935’te 3 milyon 800 bine ancak yükselbilmiştir (Yılmaz ve Çiftçi, 2011). Bu 500 binlik artış 8 yıl için son derece önemsiz bir artıştır. Oysa bu yıllarda 10 milyon 300 bin olan köy nüfusu 12 milyon 350 bine yükselmiştir (TÜİK, 2020). Bu değerler nüfus artış politikalarının kırsal alanlarda uygulandığını göstermektedir. Nüfus politikalarının kırsal alanda arttırılmasına yönelik uygulamalar dönemin koşulları, tarımsal politikalar ve bu politikaların gerçekleşmesine yönelik tarımsal iş gücüne duyulan ihtiyacın doğal bir sonucudur.

4.2. Kırsal Çözülme Kaynaklı Kentleşme Dönemi (1950-1960)

1950 yılına kadar ciddi anlamda bir gelişme gösteremeyen kentleşme hareketi 1950’li yıllardan itibaren Türkiye’nin temel meselelerinden biri olmuştur. Bu temel meseleyi dünyanın içinde bulunduğu koşullardan ayrı düşünmemek gerekir. Nitekim dünya üzerinde gelişen her durum dünya üzerinde yaşan her insanı ve dünya üzerinde bulunan tüm ülkeleri etkileri farklı olmakla beraber etkilemektedir.

İkinci Dünya Savaşının verdiği yıkım ve tahribat Dünyada yeniden bir şehirleşme ve kentleşme hareketleri ile beraber insan hakları, demokrasi gibi kavramlar gündeme gelmiştir. Dünyadaki bu değişimin etkisinden Türkiye’de uzak duramamıştır. 1946 yılına kadar tek parti ile yönetilen siyasal yapı demokrasi hareketlerinin yansmasıyla Türkiye’de de çok partili siyasal hayata geçilmiştir. Çok partili siyasal hayata geçilmesiyle iktidar el değiştirmiş ekonomik alanda da bu değişim hızla yaşanmıştır. Bu yıllara

kadar uygulanan Devletçilik politikalarının yerini yine tüm dünyayı etkileyen liberal politikalar almıştır. Ekonomik politikaların değişmesinin etkileri kırsal alanda da yaşanmış ve bu dönemde kırdan kente göç hareketlerinde bir hızlanma başlamıştır (Yılmaz ve Çiftçi, 2011). Türkiye'nin kentleşme hareketlerinde bu dönemin ayrı bir yeri vardır. Türkiye 1950-1960 yılları arasında, tarihinin ilk yoğun ve hızlı kentleşme hareketlerine sahne olmuştur. 1950 yılında 5 milyon 244 bin olan kentli nüfusu, 1960 yılında 3 milyon 616 bin artarak 8 milyon 860 bin olmuştur (Yılmaz ve Çiftçi, 2011). Bu döneme özellikle tarımdaki yapısal ve ekonomik dönüşümler damgasını vurmuştur. Özellikle Marshall yardımlarının etkisiyle tarımda insan gücünden tarımsal araçlara geçiş, tarımsal üretimin artması, tarımsal üretimde insan iş gücüne duyulan ihtiyacın azalması ile kırsal çözülme başlamıştır (Yılmaz ve Çiftçi, 2011).

Bu dönemde ortaya çıkan önemli bir sorun var ki o da kırdan kente göçle beraber oluşan hızlı konut ihtiyacıdır. Kente göç eden insanların imarsız alanlara kaçak olarak ve çoğunluğu derme çatma yapılmış konutlar olup bu konutların sayısı zaman içinde önlenemeyecek şekilde artmıştır. Bu kaçak yapılarla beraber başlayan kentleşme süreci kırdan kente göç edenlerin mecburi sığınağı olmuştur. Bu dönemde devletin bu yapılara müdahale etmemesinin önemli nedeni İkinci Dünya Savaşının dünyada yaşanıyor olmasıydı. Türkiye her ne kadar İkinci Dünya Savaşına girmemiş olsa da savaşa girme ihtimaline karşı kamu kaynaklarını konut, imar ve sosyal ihtiyaçlara harcamamıştır. Kentlerde vatandaşlarının mağdur olmasını istemeyen Devlet, 6188 sayılı Bina yapımını Teşvik ve İzinsiz Yapılan Binalar Hakkında Kanun ile gecekondu sahiplerini affetmiş ve kentlerde yapılacak olan konutlarla ilgili düzenlemeler getirmiştir. Bu kanunun çıkarılması her ne kadar vatandaşların mağdur olmamasına yönelik bir düzenleme iken bu tür yapıların ne de olsa affedileceği düşüncesinin oluşmasına sebebiyet vermiş ve 1953 yılında 80 bin olan gecekondu sayısı 1960'lı yılların sonuna gelindiğinde 240 bine ulaşmıştır (Yılmaz ve Çiftçi, 2011). Gecekondu sayısının önlenemeyen artışı üzerine 1966 yılında 6188 sayılı kanun yürürlükten kaldırılmıştır.

4.3. arpık Kentleşme Dönemi (1960-1980)

Bir devlet politikası olarak uygulanan sanayileşme hareketleri özellikle İstanbul ve Ankara’da kurulan sanayi tesislerinin etkisiyle bu illere yoğun göçü de beraberinde getirmiştir. Özellikle İstanbul ili çok fazla göç almıştır. Sanayileşme sonrasında hızla artan göçün etkisi ile kentlerde ortaya çıkan konut ihtiyacı devam etmiştir.

Bir önceki dönemde yoğun bir şekilde yapılan imarsız ve sorunlu konutların beraberinde getirdiği çarpık kentleşme, alt yapı sorunları bu dönemde çözüm bekleyen hükümet politikalarının ana gündemi olmuştur. Ancak Devletin başlatmış olduğu sanayileşme politikalarının başarıya ulaşması için göç eden bu nüfusun kentte kalmalarının sağlanması gerekiyordu. Bu kapsamda mevcut politikalar daha çok kentte göç eden nüfusun kente kalmasını sağlamak ve yeni sanayi tesisleri kurarak kentte oluşan iş gücü ihtiyacını karşılamaya yöneliktir (Tosun, 1995). Göç eden nüfusun kentte kalması sağlanırken aynı zamanda çarpık kentleşme ve kaçak konutların önüne geçmek için 1966 yılında çıkarılan 775 sayılı Gecekondu Kanunu ile izinsiz ve imarsız alanlara yapılan yapıların yıkım yetkisi belediye ve zabıta görevlilerine verilmiştir (mevzuat.gov.tr).

Bu dönemde bir yandan mevcut kentlerin nüfusu hızla artarken, diğer yandan da, çok sayıda yerleşkenin kent statüsü kazandığı yıllar olmuştur. 1960 yılında 102 olan kent sayısı 1975 yılında 288’e yükselmiştir (Yılmaz ve Çiftçi, 2011).

1961’de yürürlüğe giren 1961 Anayasası birçok alanda olduğu gibi kentleşmenin izleyeceği yol açısından önemli maddeler içermektedir. Bu Anayasa’da Sosyal Devlet ilkesi kabul edilerek Refah Devleti anlayışı getirilmiştir. Bu ilkeler Türkiye’de Cumhuriyet tarihinde alınan ilk ve önemli yeniliklerdir. Bu ilkelerle siyasal iktidarlara halkın sadece klasik haklarını sağlamak ve korumanın yanı sıra halkın maddi ihtiyaçlarını da sağlamak ve korumakla görevli oldukları karar altına alınmıştır. Bu Anayasa’nın 49. Maddesinde yoksul veya dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun konut ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik önlem alınacağı belir-

tilmiştir (Yılmaz ve Çiftçi, 2011).

Sosyo-ekonomik seviyesi düşük olan ve özellikle gecekondu bölgelerinde yaşayanaynı zamanda kırsal değerler ile kentsel değerler arasında sıkışıp kalan kitlelerin bu durumları zaman içinde sosyal ve toplumsal iletişim sorunlarına yol açmıştır. Kırsal değerler ile kentsel değerler arasında sıkışan insanların içinde bulundukları durum bu insanların zaman içinde siyasi tercihlerini de etkilemiştir. Siyasal olarak kutuplaşmanın had safhada olduğu 1970’li yıllarda eğitim yuvalarına da sığınan bu huzursuzluğun sonunda 1970 muhtırasının yaşanmıştır (Tosun, 1995).

Bu dönemde kentleşmeyi hızlandıran etmenlerden biri ulaşım politikalarında gidilen değişimlerdir. Bu döneme kadar ağırlıklı olarak yapılan demiryolu yapımının yerine karayolları ağırlıklı ulaşım politikalarına geçilmiştir. Sanayileşme stratejilerinin yeniden belirlenmesi, kentlerin sınırlarının belediye sınırlarını aşarak büyümesi, kentsel ulaşım araçlarının sayı ve çeşitlerinin artması gibi birçok faktör bu dönemde kentleşmeyi hızlandırdığı gibi bu dönem kentlerini de biçimlendirmiştir (Yılmaz ve Çiftçi, 2011). Ulaşım politikalarının sonucu trafik yoğunluğu ve trafik sorunu da yine bu dönemde başlamıştır. Artan nüfus yoğunluğu ve trafik yoğunluğunun nihai sonucu olan hava ve gürültü kirliliği de yine bu dönemde ortaya çıkan kentleşme ve çevre sorunlarıdır (Yılmaz ve Çiftçi, 2011).

4.4. Kentsel Dönüşüm ve Kentsel Gelişim Dönemi (1980-2000)

Özellikle 1980’li yıllardan itibaren bilginin önemi giderek artmış ve sanayi sonrası değişim dönüşüm olarak anılan post for-dizm, post modernizm, bilgi toplumu, küreselleşme gibi kavramların şekillendirdiği bu yeni dönemde kentleşmenin mekânsal ve sosyolojik yapısında da büyük bir değişim başlamıştır. Yıllardan beri devam eden monoton kentleşme süreci bu yeni dönemle birlikte yenilenme sürecine uyum sağlamaya çalışmıştır (Aydınlı ve Turan, 2012).

1980 ve sonrası dönemde Türkiye sadece kentleşme alanında

değil birçok alanda ciddi bir değişim ve dönüşüm yaşamıştır. 1960'lı yıllarda uygulanan liberal ekonomi politikasından vazgeçilmiş ve bu dönemde serbest piyasa koşulları ekonomiye hakim olmuştur. Serbest piyasa koşullarındaki rekabet ortamına uyum sağlayamayan birçok girişimci iflas ederken daha büyük ölçekli büyük firmalar ise kazançlarına kazanç eklemiştir.

Bu dönemde kent çevresine ve kent yakınlarına kurulan sanayi bölgelerinin ve sanayi merkezlerinin oluşturdukları çevre kirliliğinin önlenmesi amacıyla kent merkezlerindeki ya da kent merkezine yakın yerlerde üretim yapan sanayi alanları boşaltılarak bu sanayi tesislerinin kentin dışında belli noktalarda organize sanayi bölgeleri olarak hizmet vermeleri sağlanmıştır. Kent merkezinde üretim yapan sanayi alanlarının boşaltılmasıyla bu alanlara bankacılık hizmetleri, finans hizmetleri, kamu ve özel hizmet kurumları gibi kurumlar kent merkezinde görülmeye başlamıştır. Kent merkezindeki bu değişim ulaşım örgütlenmesinde ve konut alanlarının değişimine neden olmuştur. Bu değişimler sonucunda kentin etrafını saran gecekondu halkaları aşarak kent merkezinden uzak alanlarda yüksek gelirlilerin yerleşkeler kurdukları bir dönem başlamıştır (Yılmaz ve Çiftçi, 2011).

Bu döneminin önemli gelişmelerinden biri de hiç kuşkusuz 1984 yılında 3030 sayılı kanun yürürlüğe girmesidir. Bu kanunla ilk defa büyükşehir kavramı kullanılmış ve İstanbul, Ankara ve İzmir illerine büyükşehir statüleri verilmiştir(hukuki.net).İstanbul, Ankara ve İzmir illerine büyükşehir statüsü verilmesi ile beraber bu iller için ayrılan bütçe arttırılmış ve bu illere yapılan sanayi yatırımları hız kazanmıştır. Bu gelişmeler ile beraber bu iller kırdan kente göçün birer merkezi olmuştur.

Bu dönemde Kentleşme politikalarında önemli çalışmalar yürüten bir diğer politika ise Toplu Konut İdaresinin 1984 yılında kurulmasıdır. Ülkenin konut politikalarını planlayan ve yönlendiren bir kurum olan Toplu Konut İdaresi 1984 yılında kurulmuş olup bu kurum 2002 yılına kadar konut kooperatiflerine ve konut projelerine kredi desteği sağlamaktaydı (Taner, 2015). Ancak kurumun görev ve yetkileri 2002 yılından sonra köklü bir değişikli-

ğe gidilmiştir. Kurum sosyal projeler kapsamında konut ihtiyacını bizzat yaparak kentleşmenin Türkiye'deki bugününe katkı sağlamıştır. Kurum sadece konut yapımıyla değil aynı zamanda sosyal tesis, yeşil alan, park bahçe gibi çevre düzenlemesi çalışmaları ile günümüzde nefes alan ve modern şehirlerin mimarı olmuştur. Kurumun son yıllarda gelir düzeyi düşük vatandaşlar için yaptığı binlerce konutun yanı sıra önümüzdeki yıllar için de hedeflediği her yıl 100 bin sosyal konut projesi ile dar gelirli vatandaşların da daha sağlıklı ve daha çağdaş konutlarda yaşama fırsatına kavuşmalarına aracılık edecektir (TOKİ, 2020).

Tarihsel geçmişi 1923 yılına dayanan İmar ve İskân Bakanlığı bu dönemde yetkileri genişletilerek 1983 yılında Bayındırlık ve İskân Bakanlığına dönüştürülmüştür. Günümüzde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı olarak faaliyet gösteren Bakanlık TOKİ ile koordine halinde konut politikalarına yön vermektedir. Bakanlık ayrıca Türkiye'deki imar, iskân, çevre, konut gibi politikalardan sorumludur.

Bu dönemde Türkiye'de başlayan kentsel dönüşüm uygulamaları kaçak yapıların ıslahı ve kaçak yapılaşmanın önüne geçilmesi, depreme dayanıklı olmayan konutların boşaltılması, kentlere yeni bir estetik boyut kazandırmak ve kentlerin ekonomik ve turistik cazibe merkezleri haline getirmeyi amaçlamıştır (Aydınlı ve Turan, 2012). Kentsel dönüşüm süreci sadece Türkiye'ye özgü bir süreç değildir. Sanayileşmenin yaşandığı tüm ülkelerin ortak bir sorunu olmuş ve erken sanayileşen ülkelerin 19. Yüzyılda yoğun olarak ilgilendiği konulardan biri kentsel dönüşüm süreci olmuştur. Ülkemiz için kısmi olarak 1950'li yıllarda başlamış 1980'li yıllarda yoğunlaşmış ancak istenilen seviyede bir kentsel dönüşüm gerçekleştirilememiştir. Kentsel dönüşüm özellikle 2000'li yıllardan itibaren yerel yönetim reformları ile birlikte daha sık gündeme gelmiş ve TOKİ'nin de projeleri ile hız kazanmıştır (Aydınlı ve Turan, 2012).

Yine bu dönemde kentleşme ile ilgili bir diğer önemli gelişme de 1983-1984 yıllarında çıkarılan kanunlarla belediyelerin kaynaklarının önemli miktarda arttırılması, merkezi yönetimin belediye-

ler üzerindeki denetiminin bir ölçüde azaltılmasıyla beraber imar planı yapımına ve onanmasına yönelik merkezi idarenin yetkilerinin belediyelere devredilmesidir (Yılmaz ve Çiftçi, 2011).

1980'lere kadar yoğun göç alan İstanbul, Ankara, İzmir Bursa gibi iller dışında diğer bölgelerinde kent merkezlerine göç olmuştur. Ancak bu göçlerin arkasındaki dinamikler bölgeden bölgeye farklılık arz etmiştir. Örneğin bu dönemde Güneydoğu Anadolu Bölgesine ait kent merkezlerine olan kırdan göçün ana nedeni terör olayları iken Akdeniz ve Ege Bölgesi olan göç ve nüfus hareketlerinin ana nedenini turizm ve endüstri ürünlerinin çekim gücü olmuştur (Yılmaz ve Çiftçi, 2011).

Bu döneme kadar Türkiye'de var olan kentleşme ve kentleşme sonucu oluşan gelişme bölgeden bölgeye büyük farklılıklar göstermekteydi. Ancak merkezi idarenin bu dönemde çıkardıkları teşvik kanunlarından Anadolu'da yaşayan girişimcilerde faydalanmışlar ve bu girişimciler bulunduğu bölgelerde önemli yatırımlar yaparak kentleşmenin bu gününe gelmesinde rol almışlardır (Yılmaz ve Çiftçi, 2011).

4.5. Günümüz Kentleşme Dönemi (2000-2020)

Bu dönem kent politikaları, kentin ekonomisini canlandırmak, kentin yaşana bilirliliğini arttırmak, kentin sorunlarına çözüm bulmak için daha çok girişimcilerin kente yatırım yapmalarını sağlayacak politikalar, kente gelen turist sayısını arttırmaya yönelik politikalar olup bu politikaların yaşama geçirilmesi hedeflenmektedir (Demirkıran ve Ömer, 2018).

Bu dönemde yoğun bir kentleşme politikası yaşanmış ve kent sayıları arttırılmıştır. Bu politikaların uygulanabilmesini sağlayan yasal düzenlemeler ile kentlere adeta yeni bir kimlik kazandırılmıştır. TOKİ'nin de son yıllardaki projeleri ile sadece konutların değil park, bahçe ve sosyal alanlarda yenilenmiştir.

Bu dönemde kentleşmeye hız kazandıran önemli mevzuat değişiklikleri yapılmıştır. 2004 yılında yürürlüğe giren 5216 sayılı kanun ile büyükşehir belediyelerine ve ilçe belediyelerine kentleşmeye katkı sağlayacak önemli yetkiler verilmiştir. Kent bilgi sis-

temlerini kurmak, kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerini korumak, kente ait tasarım projelerine cephesi olan yapılar için yükümlülükler koymak gibi kentin gelişimine katkı sağlayacak görev ve sorumluluk büyükşehir belediyelerine ve ilçe belediyelerine yüklemiştir (mevzuat.gov.tr).

2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı Belediye Kanunu ile belediyelere kentlerin eskiyen bölümlerini onarma, kente ait tarihi ve kültürel mirası koruma, deprem risklerine karşı tedbirler alma, kentsel dönüşüm ve kentsel gelişim projelerini uygulama gibi birçok yetkiler verilmiştir. Bu kanunla ayrıca kentteki imar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı sistemleri ile coğrafi ve kent bilgi sistemlerini geliştirme gibi yetkilerin yanı sıra kent vizyonunun geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması gibi görev ve sorumluluklar da belediyelere verilmiştir. 2008 yılında yürürlüğe giren 5747 sayılı kanun ile büyükşehir belediyesi sınırları içerisinde yeni ilçeler kurulmasına karar verilmiştir. Bu yıllarda artan kent nüfus sayısı kırdan kente göçün bir sonucu olmayıp bu kanun kapsamında yapılan düzenlemeler ile kent sınırlarının değişimi ve kent sayısının artmasının sonucudur (mevzuat.gov.tr).

Bir diğer önemli mevzuat değişikliği ise 2012 yılında 6360 sayılı kanun ile 14 yeni büyükşehir ve 27 yeni ilçe kurulmuştur. Bu kanunla köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılmış, köyler mahalle olarak, belediyeler ise belde ismiyle tek mahalle olarak bağlı bulundukları ilçenin belediyesine katılmıştır.

Bu dönemde özellikle belediyelerin yetkileri artırılmış kentlerin daha modern ve daha yaşanabilir ve sorunlarından arındırılmış yaşam alanlarına dönüştürülmesi hedeflenmiştir.

Bu dönemde yatırımlar daha çok teknoloji odaklı olmuş ve girişimciliğin yeni yatırım kanalı teknolojik girişimcilik olmuştur. Teknolojik girişimcilik mevcut teknolojiyi geliştirme ve yeni teknolojik iş kollarının üretilmesi faaliyetidir. (Kubaş, 2018). Teknolojik girişimcilik sadece üretim süreçlerindeki teknolojiyi geliştirmekle yetinmez aynı zamanda bilgiyi toplama, işleme, depolama, pazarlama ve reklam gibi bütün süreçlerin kolaylaştırılmasını sağlayan

yeni teknolojilerin üretilmesi ve geliştirilmesi sürecidir (Kubaş, 2018).

Bu dönemin bir diğer önemli özelliği temeli 1980’li yıllara dayanan teknokentlerin kurulumu ile ilgili yasal düzenlemelerin yapılması, teknokentlerin sayılarının arttırılması ve işlevlerinin genişletilmesidir. Teknokentler ile ilgili yasal düzenlemeler 2001 yılında 4691 sayılı kanunun yayımlanmasıyla oluşturulmuştur (Kubaş, 2018). Ancak bu kanunda teknokent kavramı kullanılmayıp bunun yerine “Teknoloji Geliştirme Bölgeleri” kavramı kullanılmıştır (Kubaş, 2018). Mevcut durumda Türkiye’de 81 Teknoloji Geliştirme Bölgesi bulunmakta olup bunları 58’i aktif faaliyet göstermekte ve diğer Teknoloji Geliştirme Bölgeleri ise gelişim aşamasındadırlar (Kubaş, 2018).

Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde kurulan firmaların her biri ayrı bir vizyona dayanan amaç ve teknolojiye sahiptirler. Örneğin, Bilkent Siberpark Ankara’da kurulmuş olup binlerce AR-GE çalışanı ve yüzlerce teknoloji firması ve gelişmiş araştırma merkezleri ile ülkemizin vizyonunu genişleten önemli bir merkezdir. Yine Antalya Teknokent; bilişim, yazılım, uzay ve havacılık gibi pek çok bilim ve sanayi alanında faaliyet göstermektedir (Kubaş, 2018).

ODTÜ ve İTÜ’de kurulmuş teknokentler de ileri teknolojiye sahip araştırma-geliştirme merkezleri olarak Türkiye’yi Dünya üzerinde ileri bir seviyeye taşımak için faaliyet göstermektedirler (Kubaş, 2018).

5. Kentleşmede Yeni Kavram: Marka Kent

Küreselleşmenin ve liberal ekonominin her alanda getirdiği rekabet ve çeşitliliğin nihai bir sonucu olarak markalaşan her ürün gibi kentlerin de markalaşması kaçınılmaz olmuştur. Marka kent, sanayileşme ve teknolojik gelişmelerin getirdiği nihai bir zorunluluk olarak yöneticilere yeni sorumluluklar yüklemektedir. Yöneticiler değişim ve dönüşümün önlenemez bu nihai zorunluluğu karşısında tıpkı pazarlama çabası içine giren bir işletmeci gibi diğer kentlerin önüne geçmek ve tercih edilmek için “markalaşma” sürecine başlamışlardır (Demirkıran ve Ömer, 2018).

Bu markalaşma sürecinde yöneticiler, yöneticisi oldukları kenti bir adım daha öne taşımak için akıllı kent, küresel kent, zeki kent, yeşil kent, dünya kenti" gibi tanımlamalar ile kente bir marka edindirme arayışı ile yeni projeler üretmekte ve kentleşmenin günümüzde geline noktasına yeni bir boyut kazandırmaktadırlar (Demirkıran ve Ömer, 2018).

Marka kent, kentin sorunlarından arındırılmış, ulaşım olanakları yüksek, ileri teknoloji kullanan, turizm faaliyetlerinin ve gelirlerinin yüksek olduğu, tarihi ve doğal güzelliklerinin korunduğu, sosyo-kültürel aktivitelerin yoğun yaşandığı, rahat, güvenli ve nezih çevre şartları ile temiz havasının olduğu bir yaşam alanı olarak zihinlerde yer alan yeni bir kent kavramıdır.

Bir kentin markalaşması hem ülke ekonomisine katkı sağlayacaktır hem de kentin kalkınmasını hızlandıracaktır. Bilindiği üzere kalkınma ekonomik gelişmenin sonucunda nitel olarak yaşam şartlarının ve yaşam konforunun artması demektir. Kalkınma bir nevi ekonomik gelişmenin nihai sonucudur. Ekonomik anlamda iyi şartlarda olmayan bir kentin veya ülkenin kalkınmasından söz etmek mümkün değildir. Markalaşan kentlere olan talep artacağı gibi bu kentlerdeki hizmetlere de talep artacaktır. Talebin artışı doğal olarak ekonominin gelişmesini sağlayacaktır. Kent yöneticileri kentin ekonomik durumunu iyileştirmek için kente özgü turizm, tarım sanayi, teknoloji, tarih vb. alanları ön plana çıkararak kentin kolay erişilebilir olması, kentin diğer kentlerle benzer ya da farklı yönleriyle kente marka olma potansiyeli kazandırmaya çalışmaktadırlar. Bir kent, bir yemek ile markalaşabileceği gibi herhangi bir tarihi eser ya da doğal güzellikleri ile de markalaşabilmektedir. Bu kente özgü olan ve kenti ön plana çıkararak unsur kentten kente farklılık arz etmektedir.

Kentin markalaşması yolunda kent yöneticilerinin azami derecede dikkat etmeleri gereken bazı konular vardır. Özellikle kent içi sermaye ve girişimcilerin, yabancı sermaye ve girişimcilerin rekabetine karşı korunması gerekmektedir. Kentlerin ihracatının da geliştirilmesi kentlerin tanıtım ve markalaşmalarına katkı sağlayacaktır (Demirkıran ve Ömer, 2018). Kent yöneticileri girişimcilerin

yatırımlarını kente çekecek cazip politikalar uygulayarak da kentin gelişmesine ve markalaşmasına katkı sağlayacaklardır.

Kentin markalaşması sürecinin başarılı olması için yapılan çalışmalar kentin fiziki ve tarihi yapısıyla uyumlu olmalıdır. Aynı zaman da hitap edilecek kitlenin doğru seçilmesi de gerekmektedir. Markalaşma sürecinde, kentin kalkınmasına yönelik hazırlanan projelerin merkezi ve idari yönetimlerin projelerine aykırılık teşkil etmeyecek şekilde hazırlanması ve uygulanabilir projelerin olması da sürecin başarılı olmasına katkı sağlayacaktır. Kente ait sembol ve sloganların doğru tespit edilmesi, görüldüğünde, duyulduğunda kenti hatırlatan figürlerin görünür bir şekilde kullanılması kentin markalaşması sürecine kolaylık sağlayacaktır (Demirkıran ve Ömer, 2018).

Markalaşma sürecinde önem arz eden unsurlardan biri de kent esnafının eğitilmesi ve esnafa markalaşma bilincinin verilmesidir. Çünkü kente gelenlerin iyi karşılanması, iyi hizmet görmesi kentlerin tanıtımlarının yapılması sürecinde önemli rol oynamaktadır. Bu kapsamda esnafın kente gelenlerle daha çok iletişim halinde olduğu bilinen bir gerçektir. Bu doğrultuda kent esnafının da markalaşma sürecinde aktif rol alması sağlanmalı ve kent esnafına kendisini sürecin bir parçası olduğunu hissetme sorumluluğu yüklenmelidir. Kısacası kentin markalaşması sürecinde kente ait olan tüm unsurların ve kentteki tüm girişimci ve esnafın hatta kent sakinlerinin sürece dahil olmaları markalaşma sürecini kolaylaştıracak ve hızlandıracaktır.

Sonuç

İnsanlığın ilk çağlarına kadar uzanan bir tarihsel geçmiş ile kentler, tarımsal üretimle varlık göstermiş ve zaman içinde üretimin artan miktarı, oluşan pazar ihtiyacı ve sanayileşmenin önlenemez etkisiyle büyük bir değişime uğrayarak kırdan kente göçün merkezi haline gelmiştir. Sanayileşme ile birlikte Dünya üzerinde milyonlarca insan doğup büyüdükleri yerleri bırakarak yeni yaşamlara, yeni coğrafyalara göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu göçün etkileri demografik yapının değişmesinin yanı sıra çok hızlı

ve çarpık kentleşmenin de oluşmasına neden olmuştur. Her ülke kendi dinamikleri içinde bu sorunlara çözümler üreterek süreci yönetmeye çalışmışlardır.

İnsanlık yapısı itibariyle tarihten günümüze sürekli bir arayış ve merak hali içinde olmuştur. Bilmediğini merak eden ve öğrenmek için yollara düşen insanlık bu merak uğruna çabalar harcamıştır. Kentler ve kentleşmenin tarihsel gelişimine duyulan merak üzerine dearkeologlar, sosyologlar, mimar ve mühendisler, coğrafya ve tarih bilim insanları gibi birçok bilim dalı veya meslek grubu da bir takım inceleme ve araştırmalar ile günümüze taşıdıkları kentler ve kentleşmenin tarihsel gelişimi ile ilgili bilgilerle insanlığı aydınlatmışlardır. Ancak kentlerin ve kentleşmenin tarihine yönelik merak edilen tüm soruların cevabı tam olarak bulunabilmiş midir? Özellikle kentlerin ilk olarak nerede ve ne zaman tam olarak ortaya çıktığına yönelik arkeologların elde ettiği her yeni bilgi ile kentlerin tarihi de doğal olarak daha gerilere gidebilmektedir. Aynı zamanda insanlık her yeni gelişmeyi aynı anda ve aynı zaman diliminde yaşayamadığı için her yeni gelişme ile beraber verdiği tepki ya da kat ettiği değişim aynı zaman dilimine denk gelmemiştir.

Kentleşmenin tarihçesinin ele alındığı bu çalışmada önemle üzerinde durulan konulardan birinin de ekonominin etkilerinin gücüdür. İlk çağlardan başlamak üzere günümüze kadar ekonominin insan faaliyetlerini yönlendirdiği veya ekonomik bir değişim ile insan faaliyetlerinin ve toplumsal yaşam koşullarının nasıl şekillendiği gerçeğidir. Ekonominin iyi olması insanın yaşam koşulları üzerinde olumlu etkiler bırakmış ve insanlığın daha müreffeh koşullarda yaşamasına katkı sağlamıştır. Ekonominin zayıf olması veya günümüzde sık duyduğumuz terim ile ekonomik krizler de bir o kadar insanların yaşam koşulları ve bu yaşam koşulları ile beraber psikolojik durumlarını son derece olumsuz etkilemiştir.

Ekonominin değişim ve dönüşüm gücü ile insanlık çağlar atlamış, toplumlar kademeli olarak tarım toplumundan, sanayi toplumuna, sanayi toplumundan hizmet toplumuna, hizmet toplumundan teknoloji ve bilgi toplumuna geçiş yapmışlardır. Gün-

müz kentleşmesi ve kentsel yaşamında geline bugünkü nokta çağlar önce başlayan bir ekonomik aktivitenin nihai bir sonucudur.

Ekonomi kadar önemli olan bir diğer etken ise bilgi ve teknolojidir. Günümüz toplumu bilgi toplumu olarak anılmakta ve bilginin işlenmesi ile üretilen ve geliştirilen teknolojiler sayesinde ülkeler savunmadan sanayiye, ulaşımdan haberleşmeye birçok alanda üretim yaparak daha güçlü ülkeler konumuna gelmektedirler. Ekonomik güçle birleşen bilgi ve teknolojinin gücü ülkelere uluslararası alanda söz söyleme, varlık gösterme ve kabul görme gücünü de verecektir. Bu gerçeği erken dönemde fark eden ülkeler bu doğrultuda aldıkları önlem ve yaptıkları yatırımlar ile hem ülke vatandaşlarına daha müreffeh bir yaşam sunmuşlar hem de uluslararası alanda varlık göstermişlerdir.

İnsanlığın gelişimi ile beraber çağlar boyunca süren değişim ve dönüşümün etkisiningelecekte tam olarak hangi boyutlara ulaşacağı bilinmemekle beraber bu değişim ve dönüşümün devam edeceği önlenemez bir gerçektir. Çünkü değişim kaçınılmaz bir dinamik süreçtir. Değişimin kaçınılmaz sürecini doğru yakalamak için bilginin güncelliği korunmalı ve teknolojinin hızı ile uyumlu yatırımların yapılarak ekonominin daha üst seviyelere taşınması gelecek için önemli bir yaşam sigortası olacaktır.

Kaynaklar

- Aydın, H. I., & Turan, H. (2012). Kuramsal ve Yasal Çerçeve Türkiye’de Kentsel Dönüşüm. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 61-70.
- Bayram, P. (2017). 19. Yüzyıl Osmanlı Devletinde Kentleşme: Yönetmelik Reformlar ile Osmanlı Aydınlarının Kent Üzerine İzlenimlerine Yönelik Karşılaştırmalı Bir İnceleme. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (2), 227-244.
- Çan, M. F. (2010). Kentleşme, Sanayileşme ve Kalkınma Etkileşimi. *Sürdürülebilir Kentleşme ve Kentlilik Sempozyumu Kitabı*, Fırat Kalkınma Ajansı, Malatya, 6-9.
- Demirkıran, Ö. G. S. & Ömer, Ö. G. E. (2018). Stratejik Kent Yönetiminde Markalaşmanın Önemi: Edirne Örneği. *Cataloging-In-Publication Data*,

354.

- Erdoğan, E. (2006). Çevre ve Kent Estetiği. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 9, 68-77.
- Hatt, P. K., & Reiss, A. J. (2002). Kentsel Yerleşimlerin Tarihi. 20. *Yüzyıl Kenti*. (Der. & çev. B. Duru ve A. Alkan). İstanbul: İmge Kitabevi, 27-36.
- Karakaş, M. (2001). Tarihsel Gelişim Sürecinde Kent Kısıtlı Tarihsellik Anlayışı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1), 121-132.
- Karataşer, Ö. Ü. B. (2018). Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet'e Yerel Yönetimin Tarihsel Gelişimi. *Cataloging-In-Publication Data*, 553.
- Kızıroğlu, A. M. (2017). Türkiye'nin Nüfus Değişimine Göre İl Bazında Kentleşmesine Bir Bakış (1965-2014). *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 153-183.
- Kubaş, A. Endüstriyel Girişimcilik. X. *IBANESS Kongreler Serisi*, Ohrid, Makedonya. 27-28 Ekim 2018, 461-464.
- Taner, İ. (2015). Toplu Konut İdaresinin Konut Politikasının Değişimi: 1984-1989 Arası Konut Üretimine Kaynak (Kredi) Ayrılarak Desteklenmesi ve 2002 Sonrası Doğrudan Konut Üretimi. https://www.hkmo.org.tr/resimler/ekler/358a049900187a6_ek.pdf.
- Topal, A. K. (2004). Kavramsal Olarak Kent Nedir ve Türkiye'de Kent Neresidir? *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (1), 276-294
- Tosun, G., & Tosun, T. (1995). Türkiye'de Kentleşme Siyasal Yapılanma İlişkisi. *Amme İdaresi Dergisi*, 28 (4), 445-463.
- Vikipedia (2020). Kent Sosyolojisi. https://tr.wikipedia.org/wiki/Kent_sosyolojisi.
- Yılmaz, E., & Çiftçi, S. (2011). Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Sosyo-Politik Açından Türkiye'de Kentleşme Dönemleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 252-267.
- http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068.
- <https://erayaktepe.wixsite.com/kentcevre/tarihsel-suerecte-kent>.

<https://gayrimenkulmevzuati.com/bina-yapimini-tesvik-ve-izinsiz-yapilan-binalar-hakkinda-kanun>.

<https://www.hukuki.net/kanun/3030.15.text.asp>

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.

<https://www.toki.gov.tr/?redirect=landing>.